

ANGLO - AMERİKAN KATALOGLAMA KURALLARI İLE TÜRK KATALOGLAMA KURALLARINDA BAŞLIK SEÇİMİ VE BİÇİMİ - II

O. Üstün YILDIRIM

Bu yazı dizisinin ilkinde kütüphane dermelerinin (kolleksiyonlarının) temelini oluşturan kitapların, fişe geçirilişlerinde Anglo - Amerikan ile yerli kataloglama kurallarımızın bir karşıtmasını yapmaya çalışmıştık.

Dizinin bu ikinci yazısında da kitap dışında kütüphane dermesinde yer alan süreli yayınlar, harita ve atlaslar, müzik eserleri ve filmlerin başlık seçimleri ve biçimleri üzerinde duracağız.

Anglo - Amerikan Kataloglama Kuralları (AAKK)¹ ile karşılaştıracığımız Alfabetik Katalog Kaideleri (AKK)², Kitap Kataloglama Kuralları (KKK)³ ve Basma Eserler Alfabetik Katalog Kaideleri (BEAKK)⁴ önceki yazıda da olduğu gibi sık sık tekrarlanacağından kısaltılmış biçimde anılacaktır.

Günümüzde, özellikle kiaptan başka gereçe gerekli ilginin gösterilmediği ülkemizde, kütüphane gereği denilince ilk akla gelen kitaptır. Ondan sonra da dermede en önemli yeri süreli yayınlar alır. Bu nedenle süreli yayınların kataloglanmasının da kitaplar denli önemli olması gerekir.

SÜRELİ YAYINLAR : AAKK na göre süreli yayınlar, eğer bir kişi ya da tüzel kişinin sorumluluğunda değilse süreli yayının adına göre fişleniyorlar.⁵

Örnek :

The Atlantic

Bir tüzel kişinin sorumluluğunda yayınlanıyorsa ve tüzel kişinin adı süreli yayın adında geçmiyorsa süreli yayın adına:⁶

Law Library Journal... American Association of Law Libraries.
süreli yayın adında geçiyorsa, tüzel kişi adına fiş çıkıyor :⁷

1. American Library Association. Anglo - American cataloging rules. North American Text. Chicago, ALA, 1967. XXII, 400 s.

2. Karatay, Hasan Fehmi. Alfabetik Katalog kaideleri. İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1941. 62 s.

3. Millî Eğitim Bakanlığı. Kitap kataloglama kuralları. Ankara, M. E. B., 1961. 39 s.

4. Türk Kütüphaneciler Derneği. Basma eserler alfabetik katalog kaideleri, Enstrüksiyon. Ankara, TKD, 1957. XV, 135 s.

5,6,7. American Library Association Ayn. es. 20 - 22. s.

ALA Bulletin. American Library Association

Annual report of the Librarian of Congress for the fiscal year
Bu iki örnekte de fiş tüzel kişilere çıkartılıyor.

Ad değişikliklerinde ise değişen her ada fiş çıkarılıyor. KKK na göre ise sürekli yayınları anonim eser işlemi görmekte ve süreli yayın adına fiş çıkarılmaktadır. Ad değişikliğinde, en yeni ada fiş çıkarılıyor, diğer adlardan yeni ada yönetme yapılıyor.⁸

BEAKK süreli yayının adını esas olarak almakta, ad değişikliğinde en son ada fiş çıkarmakta ve eski adlardan yeni ada yöneltme yapmaktadır. Ad değişikliği konusunda BEAKK bir hususu daha gözönünde bulundurmaktadır: Eğer bir süreli yayın uzun süre aynı ad altında yayınlanmış, sonradan ad değiştirmişse ve eğer önceki adıyla daha çok tanınıyorsa o ad esas olarak alınmakta ve fiş o ada göre çıkarılmaktadır.

AKK da süreli yayınların sorumlularının sık sık değişebileceğini öne sürerek, süreli yayın adına fiş çıkarmayı öngörmektedir.¹⁰ Ad değişikliğinde ise son ada fiş çıkarılıyor ve eski adlardan yöneltme yapılıyor.

Süreli yayınların kataloglanması konusunda yerli kurullar ile, AAKK arasında bazı ayrılıklar dışında ortak bir yan vardır. O da süreli yayın adının kataloglamada esas olarak alınmasıdır. Ancak, yerli kurullar süreli yayın adını başlık olarak kabul ederken hiçbir koşul gözetmemektedir. Oysa AAKK bu ilkeye koşullu olarak uymakta, gerektiğinde editör ve tüzel kişiyi de esas olarak kabul etmekte ve başlığa almaktadır. Bu konuya yerli kurallardan sadece AKK değinmekte, ancak oda tüzel kişiye ek fiş çıkartmaktadır.

HARİTA ve ATLASLAR: AAKK nda harita ve atlasların fişe geçirilmesinde genel kural, harita ya da atlasın hazırlanmasında birinci derecede sorumlu olan kişi, yada tüzel kişilere fiş çıkarılacağı yolundadır. Ancak birinci derecede sorumlu kişi açık olarak belirtilmemişse o zaman başlık, harita ve atlasların durumuna, ya da hazırlayıcılarına göre değişiklik göstermektedir.¹¹

Örnek :

National geographic atlas of the world.
Melville Bell Grosvenor, editor - in - chief:

8. Millî Eğitim Bakanlığı. Ayn. es. 35. s.

9. Türk Kütüphaneciler Derneği. Ayn. es. 84 - 85. s.

10. Karatay. Ayn. es. 35. s.

11. American Library Association Ayn. es. 272 - 274. s.

James M. Darley, chief cartographer. Washington, D. C. National Geographic Society, 1963.

Bu örnekte fiş sorumluluğu açıkca belli olan tüzel kişiye, National Geographic Society'e göre çıkarılmaktadır. Editör ve kartografa da ek fişler yapılmaktadır.

Sorumlu kişiler açıkca belirtilmeyince o zaman durum değişmektedir. Bu gibi durumlarda ilk olarak kartograf için gerekli araştırmayı yapan kimseye yeni hazırlayana, ikinci olarak kartografa, üçüncü olarak oymacıya, dördüncü olarak tüzel kişiye ve sonuncu olarak da harita adına göre fiş çıkmaktadır. Birer örnek vererek bunları daha iyi açıklıyabiliriz :¹²

1. Hazırlıyana :

Bulletin no 26 - Div. of Forestry, U.S. Dept of Agri.//
Map of the forest land in the town of Long Lake,
Hamilton County, N.Y. Survey made by D.C. Wood,
E.H. Stück, del.

Bu örnekte fiş Wood'a ek fişlerde Stück ve Division Forestry'e çıkmaktadır.

2. Kartografa :

...costa Mesa city Map 1964, [Cartography by Geo.
W. Hayes. Copyright by D and L. Pub. Co]

Bu örnekte de esas fiş Hayes'a, ek fiş de tüzel kişi D. and L. Pub. Co.'ye çıkmaktadır.

3. Oymacı (engraver) ya :

Map of the United States. Engraved by J.H. Young
D. Haiemes and E. Darkworth. Philadelphia, S.A.
Mitchell, c1831

Burada da esas fiş Young'a, ek fişlerde Haiemes ve Dankworth'a çıkacaktır.

4. Tüzel kişiye :

Road atlas of Great Britain... London W and A.K.
Johnston [1947]

Esas fiş W and A.K. Johnston'a çıkmaktadır.

Ancak bir harita, ya da atlasın, editörü ya da kartografı olsa bile yayınlıyan tüzel kişi biliniyorsa fiş ona çıkmaktadır :

Everyman's encyclopaedia, World Atlas. Edited by
John Bartholomew. London, J.M. Dent [1951]
(Made... by John Bartholomew and Son)

12. American Library Association Ayn. es. 272 - 274. s.

Böyle bir örnekte fiş tüzel kişiye, John Bartholomew and Son'a çıkmakta, editöre de ek fiş yapılmaktadır.

5. Harita adına :

Hu - Pei sêng ch'eng nei wai chieh tao taung fên t'u,

(Anonymous Atlas)

Böyle durumlarda ise fiş doğrudan doğruya haritanın adına çıkarılıyor.

AAKK harita ve atlasların fişe geçirilmesinde en ince ayrıntıya değin inerken Türk kataloglama kurallarının konuyu ele alış biçimleri de şöyle olmaktadır :

BEAKK bu konuda şöyle demektedir :¹³

Haritaların bibliyografik künyeleri aşağıdaki sıraya göre fişe geçirilir :

a) Haritalarda fişe alınacak ilk unsur kitaplardaki müellife mukabil, haritayı çizen ve yayımlayan şahıs veya müessesenin adıdır. Eğer bir şahıs veya müessese adı verilmişse haritanın adı ilk unsur olarak alınır.

Bu açıklamayı daha belirginleştirmek için iki de örnek verelim :

Örnek 1 :

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü. Türkiye Jeoloji haritası L :

Örnek 2 :

Selen, [Hamit] Sadi [1894 - Türkiye Haritası Topografik]

AKK de haritaların genellikle yazar taşımadıklarını ileri sürerek bunların haritanın adına göre fişe alınmalarını ve yayınlıyana da ek fiş yapılmasını söylüyor.¹⁴

KKK da esas olarak haritanın adını almakta, yayınlıyan, çizen gibi emek verenlere ilgi göstermemektedir.¹⁵

Örnek :

Dünya Haritası, Siyasi. 1 : 32.000. Çizen : Faik Reşit Unat. İstanbul, Kanaat Yayınevi. 1954. Renkli 1 pafta 676x1153 mm,

13. Türk Kütüphaneciler Derneği. Ayn. es. 100 - 102. s.

14. Karatay. Ayn. es 44. s.

15. Millî Eğitim Bakanlığı. Ayn. es. 37 - 39. s.

Görüldüğü gibi AAKK harita ve atlasların fişe geçirilmesinde en ufak ayrıntı bile değerlendirirken, yerli kataloglama kuralları bu konuya aynı derecede özen göstermemişlerdir. BEAKK başlık seçimi konusunda AAKK ile uyuşurken, diğerleri bu konuda önemli ayrılıklar göstermektedir. KKK konuyu daha da geriden izliyerek, kitaplarda yaptığı ek fiş uygulamasını haritanın çizicisi, yayıncısı için gerekli görmüştür.

MÜZİK ESERLERİ: AAKK müzik eserlerini incelerken konuyu iki kısımda düşünmektedir: 1) Yazılı müzik eserleri (notalar) ve 2) Kulağa yönelik müzik eserleri (plâklar) gibi. Birinci tip müzik eserleri için AAKK genel bir kural koymuş: ¹⁶ Bale, Opera, müzikal komediler ve benzeri eserlerde eserin bestecisi yazar kabul ediliyor ve ona göre fiş çıkarılıyor. Örneğin:

Rigoletto, opera in three acts. Libretto by Francesco Maria Piave, music by Giuseppe Verdi.
(Piano - vocal score Libretto based on le roi s'amuse by Victor Hugo)

Böyle bir örnekte AAKK fişi Verdi'ye göre çıkarmakta, Piave'den ek fiş yapmaktadır.

Plâklarda ise, eser eğer bir kişinin çalışması ise o kişiye, eğer birkaç kişinin çalışması ise ortak ada fiş çıkarılıyor. Eğer ortak ad da yoksa herkese tek tek fiş çıkartılıyor ve ortak bir çalışma olduğu notlar hanesinde belirtiliyor.

BEAKK nde müzik eserleri besteciye göre fişleniyor. Yayımlıyanlar, arajman yapanlar gibi emeği geçenlere, eserde metin varsa yazar ve metnin asıl adına ek fişler hazırlanıyor. Kompozitörü bilinmeyen eserler, anonim eserlerde olduğu gibi eser adıyla fişe geçiriliyor.¹⁷ Bestecileri kuşku uyandıran eserlerde, sorumluluk en çok kime verilmişse, onun adıyla fişe geçirilir ve besteciden emin olunmadığı notlar bölümünde belirtilir.

Çeşitli bestecilerin eserlerinden oluşan dermeler yapıt adıyla fişlenmekte, toplıyan ve yayımlıyanlar için ek fiş yapılmaktadır. Metin ve müziği kapsayan dermelerde, hazırlıyanın emeği hangisinden daha fazla ise ona fiş çıkarılıyor. Örneğin yazara ya da besteciye çıkıyor. Diğerinden de ek fiş yapılıyor.

16. American Library Association. Ayn. es. 294. s.

17. Türk Kütüphaneciler Derneği Ayn. es. 98 - 99. s.

Bir tematik katalog varsa, hazırlayanın adıyla, yoksa yayımlayıcısının adıyla kataloga geçer.

AKK, bu konuya çok az değinmiş :¹⁸

«...iki şekilde kataloglanır :

1. Besteci adına esas fiş yapılır, güfteyi yazan şair veya librettiste için de havale fiş yapılır.
2. Eserin bestecisi belirsizse, ünvanının ilk kelime-leri ile, eğer bir mecmuada ise (şarkılar, türküler, maniler, chansons, lieds) kelimeleriyle başlık yazılır.

KKK da besteciyi yazar olarak kabul etmekte¹⁹, metin yazarına da ek fiş yapmaktadır.

Anonim eserler konusunda da KKK, yayınlıyan ya da armonize eden yazar olarak kabul etmektedir. Örneğin halk türkülerini yayınlıyanlar yazar olarak fişe geçirilmektedirler.

Müzik eserleri konusunun, dört kataloglama kuralınca ele alınışı biraz ayrılıklar göstermektedir. Bütün kurallar besteciyi yazar olarak kabul etmekte ancak AAKK ile BEAKK konuyu daha ayrıntıya giderek ele almaktadırlar. Diğerleri ise konuyu çok kısa olarak incelemektedirler. Biraz önce de belirtildiği gibi, dört kuralda besteciyi yazar olarak kabul etmekte, metin yazarına, yayımlıyana v.b. ek fişler yapmaktadır.

Birkaç kişinin ortak çalışmasıyla ortaya çıkan eserlerde ise, AAKK varsa ortak ada, yoksa eser adına göre fiş çıkartıyor. BEAKK ise böyle bir durumda, doğrudan doğruya eser adına fiş çıkartmaktadır. Diğer kurallarda AKK ve KKK nda bu konuyu ilişkin bir nota raslanmıyor.

FİLİM-RESİM ve FOTOĞRAFLAR : BEAKK ile KKK nda filimlerin, resim ve fotoğrafların ne şekilde kataloglanacağına dair en ufak bir kayıt bile yoktur. AKK nda ise sadece dört satırla konuya değinilmektedir.²⁰ Bu kısa açıklamada da resim ve fotoğrafların adlarına göre fişleneceği, yapana da bir ek fiş çıkarılacağı söyleniyor.

AAKK nda ise filimler eser adına, resim ve fotoğraflarda yapan ya da çekene esas fiş çıkarılmaktadır. Eğer bunlar belli değilse, eserin adına fiş çıkarılmaktadır.

18. Karatay. Ayn. es. 45. s.

19. Millî Eğitim Bakanlığı. Aynı es. 39. s.

20. Karatay. Ayn. es. 45. s.

Görülüyor ki, yerli kataloglama kurallarımızla, AAKK kuralları arasında süreli yayın, filim, resim, fotoğraf, harita ve atlasların kataloglanmasında başlık seçimi konusunda bazı ufak benzer noktaların yanında pek çok önemli ayrılıklar var. AAKK kuralları konuya daha geniş bir açıdan bakarken, bizim kataloglama kurallarımızın oldukça dar bir açıdan bakması ve hatta bazan da hiç bakmaması, bunun en açık ve acı bir örneğidir.

Sadece süreli yayınlar, harita ve atlaslar, filimler, resimler, müzik eserleri konusunda bu dört kuralı karşılaştırma olanağı bulmamız, bunlardan BEAK, ile KKK'nın incelediğimiz bu dört konudan birine hiç değinmemeleri biraz önce sözü edilen acı gerçeği kanıtlar kanısındayız.

Bu kısa incelemeden sonra, rahatlıkla yerli katalog kurallarımız için yetersiz oldukları sonucuna varabiliriz. Ancak bu sözü söylemeden önce yerli kataloglama kurallarımızın kendi aralarında bir incelemesini ve eleştirmesini yapmakta yararlı olacak:

Kuralların genel bir karşılaştırmasını ve sonra yerli kurallarımızın bir eleştirisini yapmadan önce bir kaç noktaya da değinmek gerekir :

Değirmek istediğimiz konulardan biri başlık biçimidir. AAKK²¹ başlığın biçimi konusunda kitaplardaki başlık biçimini korumaktadır. Paragraf yöntemini benimsemiştir.

KKK²², harita ve süreli yayınların başlığa geçirilişlerinde kitaplardan değişik olarak blok yöneme dönmüş. Müzik eserleri için de paragraf yöntemini uygulamaktadır. Başlığın ilk sözcüğü yine kitaplarda olduğu gibi büyük harflerle yazılmaktadır.

BEAKK²³ kuralları kitaplar için uyguladığı blok yöntemini yine uygulamaktadır.

AKK²⁴ ise bu konuda açık bir fiş örneği vermediği için bir fikir edinemedik.

Sözünü etmek istediğimiz diğer bir konuda üniform başlıktır. Sadece AAKK'inca benimsenen üniform başlık, bir kitabı edisyonları değişik ad taşıdığı zaman standard bir ad seçilmesini ve ona göre kataloglanmasını amaçlıyor.

21. AAKK : Anglo - Amerikan Kataloglama Kuralları.
 22. KKK : Kitap Kataloglama Kuralları.
 23. BEAKK : Basma Eserler Alfabetik Katalog Kaideleri.
 24. AKK : Alfabetik Katalog Kaideleri

Tüm bu incelemelerden sonra genel olarak bir karşılaştırma yapmak gerekirse şunları özet olarak sövliyebiliriz.

Özenle incelendiğinde görülecektir ki AAKK gerek kitap gerekse kitap dışı kütüphane gereçlerinin fişlenmesinde başlık seçimi konusunda büyük bir titizlik gösterir, en ince ayrıntıyı bile gözden kaçırmazken bizim kurallarımız konuyu genellikle üstünkörü ele almışlardır.

Sözgelimi yazar sözcüğü, kapsam olarak AAKK'ında daha genişken, yayımlıyanı, editörü, hazırlıyanı, derliyenı v.b. içerirken, yerli kurallarda aynı sözcük bu denli geniş kapsamlı değildir.

Bu kurallarda sözcüğün kapsamına sadece gerçek yazar olan kişi ya da tüzel kişiler girmektedir.

Sürelı yayınlar konusunda AAKK başlığa eserin adının yanında bazı koşullara bağılı olarak tüzel kişilerinde alınabileceğini belirtirken, bizim yerli kurallar sadece sürelı yayının adını esas almaktadır.

Harita ve atlasların kataloglanmasında da yine aynı şeyleri söylemek olasıdır :

AAKK yine bazı koşullara bağılı olarak haritada emeğı geçen hemen herkesi başlığa alma olanağı varken, BEAKK dışındakilerde bu olanak görülüyor.

Örnekleri bu şekilde çoğaltmak olasıdır. Üstelik de sadece başlık konusuna bağılı kalmadan kataloglama kurallarının tümünün gözönüne alınarak yapılacak bir karşılaştırma ile ayrılıkları gösteren örnekleri çoğaltmak olağandır.

Tüm bu örneklerin, düşüncelerin sonucu olarak AAKK'nın okuyucu için, bizim kurallarımızın ise kütüphane gereçleri için yapılmış kurallar olduğunu söyleyebiliriz. Şöyleki; AAKK, kütüphane gereçlerini kataloglamada bütün ayrıntıları değerlendirerek çok yönlü bir yöntem uygularken, okuyucuya aradığını bulmakta büyük kolaylık sağlamış olmaktadır. Yerli kataloglama kurallarımız ise okuyucudan çok, kütüphane gereçlerini hedef olarak almış, sanki onların birer demirbaş kaydını tutmayı amaçlamış gibi görünmektedir.

Aslında, yerli kurallarımız incelendiğinde kendi kendileriyle çelişkiye düştükleride kolay kolay gözden kaçırılacak bir gerçek değildir.

Bilindiğı gibi KKK ve BEAKK'nde yazar kavramına derleyen, hazırlıyan, yayımlıyan kişi olduğu zaman girmemektedir. Ancak tüzel kişi olduğunda yazar kavramı kapsamına girmektedir. Mantıklı olarak düşü-

nülecek olunursa bir tüzel kişinin oturupta bir kitap yazması olanağı yoktur. Ancak yazılmış ya da hazırlanmış bir kitabı bastırma olanağı vardır. *Ve bu durumdaki tüzel kişi, sözü edilen iki kuralca yazar kabul edilmektedir. Sözgelimi, kaynakçasal bir eseri hazırlatan ya da yayınlayan bir kurum, bir dernek olduğu zaman yazar olarak kabul edilmekte, ancak bu işi yapan bir kişi yani bir insan olduğu zaman yazar kabul edilmemektedir.

KKK, biraz öncede belirtildiği gibi kitap yayınlıyan kişiyi yazar olarak kabul etmezken, anonim müzik eserlerinde yayınlıyanı yazar olarak kabul etmektedir.

KKK, hemen her kütüphane gereçinin kataloglanmasında ek fiş kullanırken haritalar için böyle bir şeye gerek duymamıştır. Yine KKK, birden fazla yazarlı kitapların fişlenmesinde uyguladığı ek fiş yöntemi ile birim fiş esasını da yıkmış olmaktadır.

Çağdaş kütüphanecilik anlayışı ve tekniği ile ters düşen bu soy örnekleri KKK, AKK, BEAKK için çoğaltmak olasıdır. Çelişik kuralları, kısıtlı olanakları ile KKK'nın yurdumuz kütüphanelerinin büyük bir çoğunluğunca kullanılıyor olması çok ilginçtir. İşin garip yanı yerli kurallar içinde en yeni olmasına karşılık daha önce yapılmış kurallardan daha dar kapsamlı, değil günümüzün, basıldığı günlerin çağdaş kütüphanecilik anlayışından da pek çok uzakta olmasıdır.

Tarihsel bir dizinde yerli kataloglama kurallarımızı incelediğimizde içlerinde en eskisi olan H. **Fehmi Ethem Karatay**'ın **Alfabetik Katalog Kaideleri**'nin hepsinden daha ileri bir düzeyde, karşılaştırmaya çalıştığımız AAKK'na daha yakın olduğunu görürüz. Bunun yanında en az ve belkide hiç kullanılmıyan kurallarda **Karatay**'in kurallarıdır.

Bütün bunlar göstermektedir ki rafa kaldırılması gereken kurallar AKK değildir. Hiç değilse yalnız o değildir. Artık, BEAKK ile KKK'nı da AKK'nın yanına koymalı, tüm gereksinimleri karşılayabilecek yeni ama yepyeni kurallara yönelinmelidir.